

УДК 398.332.42(477.43/44)

Віктор Ткаченко
(Переяслав-Хмельницький)
Марія Юрійчук
(с. Новосілка Заліщицького р-ну Тернопільської обл.)

«МАЛАНКА» НА ТЕРЕНАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

У статті на основі етнографічних записів описано обряд «Маланка», поширений і на теренах Південно-Західного Поділля. Зокрема, у досліджуваному с. Новосілка Заліщицького району Тернопільської області він побутує багато років. Сьогодні спостерігаємо занепад цього дійства.

Ключові слова: с. Новосілка, «Маланка», Василь, Новий рік, «береза», «коза».

В статье на основе этнографических записей описан обряд «Маланка», распространенный и на территории Юго-Западного Подолья. В частности, в исследуемом с. Новоселка Залещицкого района Тернопольской области он бытует много лет. Сегодня наблюдаем упадок этого действия.

Ключевые слова: с. Новоселка, «Маланка», Василий, Новый год, «береза», «коза».

Based on expeditionary materials, the article describes the *Malanka* ritual, which is also widespread on the lands of Southwestern Podillia. In particular, in the village under consideration, Novosilka (Zalishchyky District, Ternopil Region), has it been existing for many years. Nowadays, the decline of this ritual action can be verified.

Keywords: Novosilka, *Malanka*, Vasyl, New Year, *bereza*, *koza*.

«А що другий празник – святого Василя! Радуйся, ой радуйся, земле, Син Божий народився!» – саме такі слова лунають під час виконання колядки «Добрий вечір тобі, пане господарю!» на Старий Новий рік, який відзначаємо 14 січня. У цей день християни вшановують пам'ять св. Василя, а в народі кажуть: «Василь не сам приходить, а Маланку із собою приводить».

Саме традиційний новорічний обряд, який включає в себе величальні обходи дворів і поздоровлення піснями-щедрівками, театралізовані ігрові сценки й танці передітих у масках, відомий під назвою «Маланки» [1]. Він відомий давно та започаткований, очевидно, ще в дохристиянські часи, коли люди віддавали перевагу силам природи. Як зазначив відомий дослідник календарної обрядовості українців О. Курочкін, на сьогодні мало хто цікавиться таким обрядодійством. У той же час Г. Кожолянко та О. Кожолянка у своїх дослідженнях вказали, що «нині традиційний обряд “Маланка” можна зустріти переважно на теренах Галичини, Поділля, Буковини, північних районів Молдови, у східних районах Румунії (прикордоння з Україною)» [5, с. 6]. Серед дослідників, які досліджували цей обряд, можемо назвати О. Воропая [2],

В. Скуратівського [11], С. Килимника [3], Г. Кожолянка [4; 5], О. Кожолянка [5; 6; 7], О. Курочкіна [8; 9].

Здебільшого гурти, які ввели «Маланку», склалися з хлопців. Проте маланкувати ходили й дівчата. Так, за свідченнями дослідників буковинської календарної обрядовості Г. Кожолянка й О. Кожолянка, «у давні часи у Вашківцях маланкувати ходили і дівчата. Дівоча “Маланка” мала поважніший характер. Дівчата одягали її “молодою” – Маланкою. Уся дівоча ватага іменувалася дружками» [5, с. 10].

У досліджуваному с. Новосілка Заліщицького району Тернопільської області свято Маланки відзначають з давніх-давен. 13 січня, увечері, хлопці збираються в гурти і водять «Маланку». Брала участь артистичні, кмітливі – ті, хто вмів гарно співати, грати, віншувати. Готувати дійство належало найстаршому хлопцеві, якого називали «береза», його вибирали з-поміж усього гурту дорослих юнаків. Саме він керував святом Маланки і організовував музику для танців під час Різдвяних свят. Хлопці складали сценарій дійства, визначали персонажів, готували маски й одяг, розігрували ролі. Вони одягали чудернацьке вбрання, ви-

вертали кожухи, розмальовували обличчя, виготовляли страшні маски, у руках мали дзвіночки, калаталки, батоги, бубен, а пізніше – гармошку. Основні дійові особи – це переодягнений у дівчину нежонатий хлопець (Маланка), інший – убраний у вишиті шати (Василь), також були наявні Дід, Баба, Циган і Циганка з дітьми, Жид, Коза, Чорт, Лікар та інші. На сьогодні дійство поповнюється новими сучасними персонажами. Проте були роки, коли «Маланку» майже не водили. Найскрутніший час настав у середині 80-х років ХХ ст. Одного року гурт хлопців наштовхнувся на сильний спротив з боку голови партійної організації місцевого колгоспу: під час проведення обряду він переслідував переодягнених і вимагав припинити ходити селом з віншуваннями. Однак юнаки не зважали на це. Після декількох «гарячих» розмов з переодягненими та взаємних обвинувачень партійний очільник викликав з райцентру наряд міліції, і хлопцям довелося терміново залишати село – виїжджати з нього в інші населені пункти, регіони тодішнього Радянського Союзу.

Головний персонаж – Маланка – найцікавіший і найкумедніший. Хлопця намагалися вибирати найвищого і худорлявого. Його одягали в довгу широку спідницю, барвисту блузку, кожушину, а на голові закручували велику хустку з квітами («павунку»), у руках він мав кужіль для прядіння або щось інше. Обличчя «дівчини Маланки» розфарбовували: брови й очі намащували сажею, а щоки і губи – соком червоного буряка. Це робили для того, щоб під час дійства, обіймаючи людей, їх вимащувати.

Василь – гарний юнак, убраний у вишиванку, шаровари, обперезаний крайкою, у теплій кожушині, на голові – смушева шапка. Усі інші персонажі одягаються відповідно до своїх ролей.

Пізно ввечері, 13 січня, юрба хлопців ішла «водити Маланку» по домівках дорослих дівчат, до малих дівчаток ходила «мала Маланка».

Ватага в різні роки відрізнялася чисельно. Інколи до неї входило до 50 осіб. Селом ходило декілька гуртів, або кожний куток мав свій. Вони з музикантами рухалися вулицями, стежками, городами, по дорозі співали, бешкетували, грали в бубни, веселилися, а коли заходили на

подвір'я до дівчини, співали величальних пісень:

Ой, завіяли буйні вітри,
Сему дворови Нового року пригнали. | 2 р.
Ой, ставай, газдо, не потягайся,
Новому року з нами кланяйся низенько. | 2 р.
Старий рік – вгорі, Новий рік – в дворі,
Пускай Старий рік, приймай
Новий рік до себе. | 2 р.
Нам за коляду дайте по грошу,
Аби с ти мали долю хорошу, дай Боже. | 2 р.

Після цієї пісні хлопці просилися в хату до дівчини, її батьки всіх не впускали, а тільки Василя і Маланку. Останні у приміщенні жартували, розцілювали всіх присутніх у хаті й одночасно вимащували сажею. У цей час заходила Коза, Поводир і Жид – вони просили за коляду щось «добреньке». Усе, що давали з продуктів, Жид кидав у свою торбу. Після цього хлопці просили дівчину вийти на подвір'я. Якщо вона опиралася або була дуже горда, її гуртом виносили на двір. Там хлопці співали наступну пісню, а Маланка з Василем танцювали, до них долучалися інші персонажі, «цигани» ворожили господарям, а Коза і Жид намагалися щось знову потягнути з хати в торбу. Музиканти з гурту, награвши на гармошці, бубні і калаталках, співали «Наша Маланка»:

Наша Маланка – Дністрованка.
Дністром плила, ноги мила. | 2 р.
Дністром плила, ноги мила,
Тонкий фартух замочила. | 2 р.
Повій, вітре, буйнесенький,
Висуш фартух тонесенький. | 2 р.
Повій, вітре, на болото,
Висуш фартух, як золото. | 2 р.
Наша Маланка – господиня,
Як помастить – так поміє. | 2 р.
Лижки, миски під лавою
Та й заросли муравою. | 2 р.
А тарелі на полиці
Та й заросли муравицев. | 2 р.
Наша Маланка – Дністрованка,
Дністром плила, тонкий фартух
намочила.

Після цього знову всі жартували, музиканти грали «Гопак», а хлопці, узявши в коло дівчину, разом з нею танцювали.

По завершенні дійства дівчина пригощала хлопців, давала їм гроші, за які згодом організовували музики у клубі. Та

з дівчат, яка дала більше грошей, і розпочинала з «березою» на наступний день, 14 січня, танці. Це було дуже почесно, і всі намагалися внести більшу частку.

Після гостини в одному домі ватага старшої «Маланки» йшла в наступну хату, в якій жила дівчина на виданні. Хати, де жили малі дівчата, проминали – там ходила «мала Маланка» (хлопці до 17 років). Не дай, Боже, було забути або оминати хату, де жила дівчина. Для таких сімей це було ганьбою. Відтак хлопці за цим пильно стежили, а за їхні старання були щедро нагороджені господарями.

На Буковині, як і на Тернопіллі, гурти під час відвідин хат співали дністрянської «Маланки». Це свідчить про тісні взаємозв'язки між цими двома етнорайонами, які розмежовані р. Дністер. У той же час, як вказують Георгій та Олександр Кожолянки, «обряд “Маланки” в молдавського і румунського населення Буковини, порівняно з українським, має свою регіональну специфіку, зокрема у виготовленні костюмів, складові виконавців, сценарії та формах виконання» [5, с. 14].

Протягом останніх років у с. Синьків, що над Дністром, Заліщицького району Тернопільської області проводять фестиваль «Маланок», на який з'їжджаються фольклорні колективи. Аналогічний фестиваль упродовж 2010–2018 років проходить і в Чернівцях, на Буковині, під назвою «Маланка-фест». Учасники фестивалю презентують традиційну «Маланку» та дивують глядачів сучасними дійовими особами [5].

Отже, «Маланка» – народне дійство, що дійшло до нас із глибокої давнини і містить язичницькі витoki народної обрядовості. З плином часу ця традиція втратила свій початковий зміст та значення і тепер носить лише розважальний характер. На превеликий жаль, з роками дійство видозмінилося. Очевидно, це пов'язано з тим, що такі обходи не були поширеними по всій Україні, а практикувалися тільки локально. Сьогодні в досліджуваному селі спостерігаємо занепад

цього дійства, незважаючи на те, що ніхто не забороняє його проводити. Однак сподіваємося, що прийдешні покоління будуть підтримувати традиції своїх предків і «водити Маланку».

Джерела та література

1. *Гаврилюк Н., Курочкин А.* Обрядово-праздничное наследие восточнославянских народов в условиях социализма / Н. Гаврилюк, А. Курочкин // X Международный съезд славистов, София, сент. 1988 г. История, культура, фольклор и этнография славянских народов : докл. / АН УРСР. Укр. ком. славистів та ін. Редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. – Київ : Наукова думка, 1988. – С. 213–228.
2. *Воропай О.* Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / О. Воропай. – Київ : Оберіг, 1993. – 590 с.
3. *Килимник С.* Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимник. – Вінніпег ; Торонто. – Т. 1. – 400 с.
4. *Кожолянко Г.* Етнографія Буковини. – Чернівці : Золоті литаври, 2004. – Т. 3. – 414 с.
5. *Кожолянко Г., Кожолянко О.* Народний карнавал «Маланка» на Буковині / Г. Кожолянко, О. Кожолянко // Матеріали до української етнології : щорічник. Зб. наук. праць. Вип. 15 (18) / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2016. – С. 6–17.
6. *Кожолянко О.* Буковинські «Маланка»-переберія: обрядовість та символіка / О. Кожолянко // Питання стародавньої історії, археології й етнології. – Чернівці, 2013. – Т. 1.
7. *Кожолянко О.* Основи новорічної обрядовості і «Маланка» / О. Кожолянко // Час. – Чернівці, 2017. – 26 січ.
8. *Курочкин О.* Новорічні свята в українців. Традиції і сучасність / О. Курочкин. – Київ, 1978.
9. *Курочкин О.* Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» / О. Курочкин. – Опішне, 1995.
10. *Мінтенко М.* Маланка / М. Мінтенко // Буковинське віче. – 1994. – 12 січ.
11. *Скуратівський В.* Наша Маланка качура пасла / В. Скуратівський // Молодь України. – 1991. – 12 січ.

SUMMARY

On the Old New Year, observed on January 14th, Christians pay honour to St. Basil, and people say *Basil does not come himself, but Malanka comes with him*.

It is the traditional New Year's rite including bypassing along yards with extolling and facilitating with songs-*shchedrivkas*, dramatized live-action scenes and dances performed by disguised people, that is known as *Malanka*.

Today, the traditional *Malanka* ceremony can be found mainly on the territories of Halychyna, Podillia, Bukovyna, northern Moldova, in eastern regions of Romania (along the eastern border with Ukraine).

In their overwhelming majority, groups that drove *Malanka* consisted of boys. However, there were locations where girls went to drive *Malanka*.

In the village under consideration, Novosilka (Zalishchyky District, Ternopil Region), the *Malanka* holiday has been observed since long ago. On January 13th, guys gather in groups and drive *Malanka*. It was artistic, quick-witted persons and ones being good at singing, playing musical instruments, and congratulating who took part in the rite. The preparation of the action was appropriate to be made by the oldest boy named *birch*; he was chosen from among the whole group of adult boys. It was him who drove the *Malanka* action and organized music for dancing during the Christmas holidays. Guys compiled a scenario of the action, determined characters, prepared masks and clothes, and played roles of the chosen characters.

Main personages were an unmarried boy (*Malanka*) in the disguise of a girl, while another boy was dressed in embroidered clothes (*Vasyl*); others were *Did* (Grandfather), *Baba* (Grandmother), *Gypsy Man* and *Gypsy Woman* with children, *Zhyd* (Jew), *She-Goat*, *Devil*, *Doctor*, and others. As of today, the action is replenished with new, modern, characters. However, there were period when *Malanka* was practically not driven. The most difficult time has struck in the mid-1980s.

Numerically, a company of the *Malanka* participants was unlike in different years. Once a while, it included up to 50 people, and sometimes there were several groups bypassing in a village, or every corner had its own company. They walked with musicians along streets, footpaths, vegetable gardens, with singing en route, roistered, played tambourines, made merry, and while coming to a girl's yard, they sang extolling songs.

Thus, *Malanka* is a folk event that has come to us from ancient times and contains some pagan origins of folk rites. In time, the tradition has lost its original meaning and significance, and nowadays it is of none but an entertaining nature.

Today, in the village under study, we can observe the decline of this action, in despite of the fact that no one forbids to hold it.

Keywords: Novosilka, *Malanka*, Vasyl, New Year, *bereza*, *koza*.